

Det svenska statsskicket

[Konstitutionell rätt](#) - [Rättsfilosofi](#) - [Det svenska statsskicket](#) - [Offentlig makt](#) - [Normgivningsmakt](#) - [Domstolar och myndigheter](#) - [Kontrollmakt](#) - [Grundläggande fri- och rättigheter](#) - [Offentlighetsprincipen](#)

Inledning

Begreppet "statsskick" syftar på den grundläggande strukturen och organisationen av statens styrande organ. Statsskick kan variera avsevärt mellan olika länder och tidsperioder.

Historiskt har olika varianter av statsskick funnits och utvecklats. Monarkier, där makten är koncentrerad hos en kung eller drottning, har varit vanliga, och i vissa länder finns dessa fortfarande kvar, antingen som absolut monarkier eller som konstitutionella monarkier där monarkens makt är begränsad av en konstitution.

Republiker, där statschefen vanligtvis är en president, är en annan form av statsskick. Republiker kan vara parlamentariska, där presidentens roll är mer ceremoniell och den verkliga makten ligger hos en vald regering där presidenten har betydande verkställande makt.

Andra former av statsskick inkluderar auktoritära regimer, där makten är koncentrerad till en enda person eller en liten grupp, och demokratier, där makten fördelas genom fria och rättvisa val. Demokratiska system kan ytterligare delas in i direkta och representativa demokratier, beroende på hur medborgarna deltar i beslutsprocessen.

Moderna statsskick speglar ofta en blandning av dessa olika element, anpassade efter historiska, kulturella och politiska förhållanden i respektive land.

Sverige skulle utifrån detta kunna benämnas som en "konstitutionell monarki och parlamentarisk demokrati, där rättsstatens principer och grundläggande fri- och rättigheter är centrala inslag."

Detta kan man, delvis, läsa sig till i regeringsformens (RF) första paragraf:

RF 1:1

"1 § All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna."

Det svenska statsskicket

Om vi börjar med en mer komplett sammanfattning av det svenska statsskicket så ska vi därefter

dyka ner i några delar mer ingående:

Det svenska statsskicket är en representativ demokrati med parlamentarism, där all offentlig makt utgår från folket genom allmänna val. Riksdagen är det centrala statsorganet och innehar lagstiftande makt, medan regeringen, som måste ha riksdagens förtroende, utövar den verkställande makten. Kontroll över regeringens makt utövas av riksdagen genom konstitutionsutskottet, Justitieombudsmannen (JO), och Riksrevisionen. Statsskicket präglas också av kommunal självstyrelse, vilket innebär att lokala och regionala angelägenheter sköts av kommunerna på demokratisk grund. Systemet är djupt rotat i principen om folksuveränitet, vilket säkerställer att all makt ytterst kan härledas tillbaka till folket.

Vad betyder det?

All makt utgår från folket – men folket i sig stiftar inte lagarna, det gör ett offentligt organ, riksdagen. Detta är dock ett uttryck för **folksuveräniteten** – det slås tydligt fast i den svenska konstitutionen. Folksuveränitet innebär att folket är suveränt, ingen makt går att finna ”ovanför” folket. Denna princip genomsyrar hela det svenska statsskicket. Endast maktutövning som har sin grund i folket är legitimt.

Men om inte hela folket sitter i riksdagen, vem sitter då i riksdagen? Det avgör folket genom att rösta på partier i allmänna, fria och hemliga val och på så sätt får vi fram 349 riksdagsledamöter som ska representera folket i riksdagen (folket i Sverige uppgick i juni 2019 till 10 281 189 personer, men av dessa var det bara 7 268 000 som hade rösträtt i valet 2018).

Riksdagen stiftar alltså lagar. Men det är inte riksdagen som ser till att lagarna faktiskt sprids till folket och genomförs. Det är regeringen som har ansvar för att lagarna verkställs. Det innebär att när riksdagen är klar med att stifta en lag börjar arbetet med att verkställa lagen – nu börjar det innebär att offentliga aktörer (framför allt myndigheter) ska börja tillämpa och luta sig mot lagstiftning vilket innebär: ”offentliga makten under lagarna”.

Exempel: Om riksdagen genomför en lag som säger att föräldrar till nyfödda barn har rätt att vara ledig och dessutom få ut ersättning för denna ledighet så är det varken riksdagen eller regeringen som ser till att beröra medborgare får denna ersättning (föräldrapenning). I detta fall skulle administration och distributionen ske via en förvaltningsmyndighet, närmare bestämt Försäkringskassan.

Principer för statsskick i regeringsform

Vår konstitution innehåller alltså svaret på vilket typ av statsskick vi har och i kapitel 1 av regeringsformen hittar vi några principer (det finns ingen enda given definition av det svenska statsskicket, man kan få lite olika svar beroende på var man tittar). Vi ska kika på en definition som innebär att vi plockar ut viktiga principer ur regeringsform, men vi ska också sammanfatta det svenska statsskicket med tre centrala begrepp, demokrati, rättsstat och rättigheter.

I ordning som de nämns i RF 1:1 är principerna för det svenska statsskicket:

- **Folksuveränitet** - folket är den yttersta och odelbara makten
- **Fri åsiktsbildning** - rätten för medborgare att yttra sina åsikter utan att staten

förbjuder/stoppar

- **Allmän och lika rösträtt** - alla myndiga medborgare har en röst som väger lika tungt
- **Representativt demokrati**- hela folket är inte med och beslutar om lag, utan man röstar på ledamöter till riksdagen som ska representera folkets vilja
- **Parlamentarism** - Regeringen styr riket, men är beroende av riksdagen (som representerar folksuveräniteten)
- **Legalitetsprincipen** - den offentliga makten utövas under lag

1 § All offentlig makt i Sverige utgår från folket.	Folksuveränitet
Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.	Fri åsiktsbildning Allmän och lika rösträtt Representativ demokrati Parlamentarism
Den offentliga makten utövas under lagarna.	Legalitetsprincipen

Demokrati, rättsstat och rättigheter

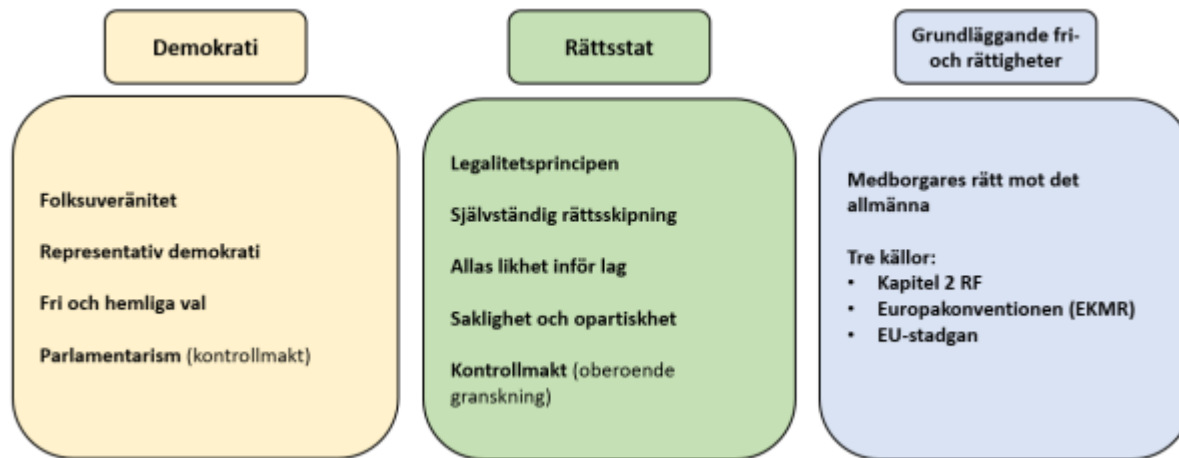
Vi ska nu knyta allt som sagts om den svenska konstitutionen till tre begrepp. Det är **RÄTTSSTAT**, **DEMOKRATI** och **RÄTTIGHETER**.

Dessa begrepp fångar olika egenskaper och är viktiga att skilja åt. Men framför allt är det viktigt att skilja på de olika definitioner som kan förekomma av ett och samma begrepp.

Så här skulle man kunna sammanfatta vad vi sagt i dessa tre begrepp:

- **Demokrati:** Det svenska statsskicket bygger på en representativ demokrati, där all offentlig makt utgår från folket genom regelbundna och fria val. Riksdagen, som är folkets främsta företrädare, innehar den lagstiftande makten, medan regeringen, som måste ha riksdagens förtroende, utövar den verkställande makten. Parlamentarismen är en central princip, vilket innebär att regeringen är ansvarig inför riksdagen och kan avsättas genom en misstroendeförklaring (som är en form av kontrollmakt).
- **Rättsstat:** Sverige är en rättsstat där den offentliga makten utövas under lagarna, vilket säkerställer att alla handlingar av statliga organ sker i enlighet med gällande lagstiftning. Rättssäkerheten garanterar att individer skyddas mot godtyckliga ingripanden och att deras rättigheter respekteras. Rättskipningen är självständig, och ingen myndighet, inklusive riksdagen, får påverka hur domstolarna tillämpar lagen i enskilda fall. Principer som allas likhet inför lagen, saklighet och opartiskhet är grundläggande för det svenska rättssystemet. Kontroll över makten utövas genom organ som Justitieombudsmannen (JO) och Riksrevisionen, som övervakar att staten agerar inom lagens ramar och upprätthåller rättssäkerheten.
- **Grundläggande fri- och rättigheter:** Det svenska statsskicket skyddar en rad grundläggande fri- och rättigheter, som är garanterade i grundlagen. Dessa inkluderar bland annat skydd mot dödsstraff, kroppsstraff och landsförvisning, samt rättigheter som yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet och föreningsfrihet. Vissa rättigheter är absoluta, medan andra kan begränsas, men endast under strikta förutsättningar och genom lag. Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna utgör också en del av svensk rätt och stärker ytterligare skyddet för individens fri- och rättigheter.

Vi kommer vidare att skilja mellan en **formell** och en **materiell** definition. Skillnaden mellan dessa är att den formella definitionen fångar kärnan av begreppet, vad det till ett minimum måste betyda. Den materiella definitionen å andra sidan kan skifta beroende på vilka värderingar man fyller begreppet med. Se nedan för exempel.

Demokrati

Demokrati är ett begrepp som de flesta har en uppfattning om vad det innebär. Men när man börjar fundera lite närmare på begreppet och ber folk att definiera det kan man få delvis olika svar.

Vi ska börja med att titta på den formella definitionen för att sen jämföra med den materiella för att uppmärksamma denna bredd.

Formell definition av demokrati:

- folket som styr genom att välja sina representanter i fria, allmänna, hemliga och återkommande val och
- dessa representanter fattar beslut på grundval av (någon variant av) majoritetsprincipen.

I korthet innebär det att den formella definition av demokrati kräver allmänna val och att beslut fattas av majoriteten. Det är den "minsta" definitionen, det är demokratins innersta kärna, utan dessa inslag är det inte fråga om en demokrati.

Den materiella definitionen av demokrati kan inte ges som ett tydligt svar. Därför att innehållet i definitionen skiljer sig åt, men följande punkter skulle kunna vara med i den **materiella definitionen av demokrati**:

- politisk intresserepresentation,
- medborgarnas deltagande i politiken och rättsskipningen,
- fri åsiktsbildning,
- fri tillgång till information och öppenhet,
- vissa andra fri- och rättigheter,
- rättssäkerhet,
- maktindelning,
- kontroll över politiska beslut
- de politiska befattningshavarnas ansvar.

Som vi ser ryms den materiella definitionen av värderingar och principer som, enligt vissa, krävs för att vi ska kalla en stat demokratisk. Den materiella definitionen kan delvis sägas utgöras av demokratisk värderingar. Ett annat sätt att förstå den materiella definitionen är att stater kan anses vara mer eller mindre demokratiska, beroende på vilka värderingar man anser vara en förutsättning.

Den formella definitionen är absolut och innehålla två nödvändiga villkor. Utan allmänna val och majoritetsbeslut kan det inte vara fråga om en demokrati. Om man vill veta exakt vilken typ av demokrati ett land har, då måste man även identifiera samtliga värderingar och rättigheter (mer om det nedan).

Rättsstat

Rättsstaten kan också definieras formellt och materiellt. Vi ska även här titta på de två definitionerna och jämföra dessa.

Formell definition av rättsstat:

Legalitetsprincipen (rättssäkerhet, rättstillgänglighet, rättslikhet) - offentlig makt utövas genom och under lag, lika och förutsägbart.

Materiell definition av rättsstat:

Det finns andra, vidare, definitioner som täcker in fler aspekter än bara legalitet, som Europarådets definition av rättsstaten:

- Legalitet, inklusive en transparent, ansvarig och demokratisk process för lagstiftande
- Rättssäkerhet
- Förbud mot godtycke
- Tillgång till prövning av framför allt självständiga och opartiska domstolar, inklusive rättsprövning av myndighetsbeslut
- Respekt för mänskliga rättigheter
- Ickediskriminering och likhet inför lagen

Rättssäkerhet

Som vi kan se ingår rättssäkerhet i ovan materiella definition av rättsstaten. Alla rättsstater måste som minimum utöva sin makt under och genom lag. Rättssäkerheten i sin tur ställer ytterligare krav, men dessa kan skilja sig mellan olika rättsstater. Som grundläggande tanke ska rättssäkerhet skydda enskild individ mot godtyckliga beslut och ingripanden (vilket är en del av legalitetsprincipen - dvs att ex polis och åklagare måste fatta beslut med stöd i lag). I den materiella definitionen omfattar rättssäkerhet även värderingar och principer som säkerställer att lagen är rättvis och skyddar grundläggande rättigheter. På så sätt inkluderar den materiella synen aspekter som går utöver formell legalitet och tar hänsyn till hur lagarna påverkar individens rättigheter i praktiken, och om rättssystemet i sin helhet är rättvist och inkluderande.

I regeringsformens 2 kapitel finns några bestämmelser som specifikt benämns rättssäkerhet, 9-11 §§. Där nämns bland annat förbud mot retroaktiv lagstiftning vilket innebär att nya lagar inte får tillämpas på händelser eller handlingar som ägde rum innan lagen trädde i kraft. Detta skyddar individer från att bli straffade eller på annat sätt drabbade av regler som inte gällde vid tidpunkten då de agerade. Regeln är en viktig del av rättssäkerheten och säkerställer att människor bara bedöms

enligt de lagar som fanns när de handlade (detta gäller i Sverige för straff- och skattelagstiftning).

Till exempel, om en lag införs i januari 2024 som kriminaliserar en viss handling, kan ingen straffas för att ha utfört den handlingen i december 2023, eftersom den då inte var olagligt. Detta förbud mot retroaktiv strafflagstiftning skyddar individer från att bli dömda för något som inte var ett brott vid tidpunkten för deras handling.

Vidare finns det bestämmelser i andra lagar som faller under begreppet rättssäkerhet, som i rättegångsbalk och regler om "rättvis rättegång" (mer om det specifikt i moment om processrätt).

Rättigheter

Om vi definierar en demokrati och rättsstaten formellt är det mycket möjligt att vi saknar andra viktiga aspekter, värdering som är lämpliga att en modern stat upprätthåller. Tanken med detta sista begrepp är att de ska garantera dessa genom att

- begränsa (definierar) rättsstaten,
- definierar demokratin.

Den ursprungliga definitionen av demokrati syftar enbart på ett sätt att fatta beslut – majoriteten bestämmer. Detta är ett formellt begrepp – likaså är begreppet rättsstat ett formellt begrepp, med innebörden att makt ska utövas under lag. Det i sig säger inget om vad som skulle kunna ske i praktiken eller vilka värderingar som är viktiga i samhället. Till exempel skulle en majoritet, i ett samhälle, kunna besluta om att förbjuda minoriteten att jobba – eller så skulle majoriteten kunna fatta ett beslut om en lag, som delar upp befolkningen i högerhänta och vänsterhänta där vänsterhänta inte längre har möjligheten att söka föräldrapenning. I båda dessa fall skulle staten som fattar dessa beslut kunna beskriva sig som en rättsstat och en demokrati, om de endast används som formella begrepp.

För att förhindra att stat har en majoritet som försöker diskriminera en minoritet måste det till ytterligare bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter som till exempel förbjuder viss lagstiftning som försöker dela upp befolkningen. I Sverige finns alla dessa bitar, rättsstat, demokrati och grundläggande fri- och rättigheter, på plats.

Exempel

Nedan beskrivs olika påhittade länder med olika grader av demokrati, rättsstatlighet och rättigheter.

Justitia

Justitia är en rättsstat men inte en demokrati. Den styrs av en upplyst monark som har infört strikta lagar och regler för att skydda medborgarna från godtycklig maktutövning. Alla lagar är klara och tillämpas konsekvent; ingen står över lagen, inte ens kungen själv. Domstolarna är oberoende och rättvisa, och medborgarna kan räkna med rättslig trygghet. Däremot har medborgarna ingen rösträtt och inget inflytande över regeringens politik. Yttrandefrihet är begränsad, och vissa mänskliga rättigheter, som rätten till att fritt bilda politiska partier eller demonstrera, är inte tillåtna. Justitia respekterar inte alla mänskliga rättigheter, men den erbjuder en hög grad av rättssäkerhet och skydd mot statligt godtycke.

Folkland

Folkland är en demokrati men inte en rättsstat och respekterar inte fullt ut mänskliga rättigheter. I Folkland hålls fria och allmänna val vart fjärde år, och medborgarna har rösträtt och kan välja sina ledare. Den valda regeringen fattar beslut baserat på majoritetsprincipen, och folket har en stark röst i politiken. Men rättssystemet är svagt och korrupt; lagarna tillämpas inkonsekvent, och domarna kan lätt mutas. Det finns ingen verklig rättssäkerhet, och regeringen kan ibland fatta beslut som kränker grundläggande mänskliga rättigheter, som att fängsla journalister som kritiserar regeringen eller förbjuda oppositionella partier. Folkland har alltså ett demokratiskt system men saknar de rättsstatliga principerna som skulle skydda alla medborgares rättigheter.

Harmonia

Harmonia är både en rättsstat och en demokrati, och den respekterar mänskliga rättigheter. I Harmonia väljs ledarna genom fria och rättvisa val, och regeringen styr i enlighet med majoritetsprincipen. Samtidigt följer Harmonia rättsstatens principer: lagarna är tydliga, rättvisa, och lika för alla; domstolarna är oberoende, och det finns effektiva mekanismer för att skydda medborgarna mot övergrepp från staten. Dessutom garanteras mänskliga rättigheter som yttrandefrihet, religionsfrihet, och rätten till en rättvis rättegång. I Harmonia kan medborgarna fritt uttrycka sina åsikter, bilda organisationer och partier, och delta i samhällslivet utan rädsla för förtryck. Harmonia representerar en stat där demokrati, rättsstat, och mänskliga rättigheter samverkar för att skapa ett öppet och rättvist samhälle.

Sammanfattning

Rättsstaten innebär att det allmänna utövar sin makt under lag. Folket har rätt att rösta i fria och allmänna val, och lag i riksdagen fattas genom majoritetsbeslut. Exakt vilken sorts demokratisk rättsstat Sverige är beror på de fri- och rättigheter som medborgarna åtnjuter. Dessa hittar man bland annat i regeringsformen. Det innebär att alla demokratier olika. För att jämföra skillnaden mellan två "demokratiska" länder måste man närmare undersöka vilka fri- och rättigheter som medborgarna har. Där hittar vi konkret vilka demokratiska värderingar ett samhälle genomsyras av.

Att kunna

- Begreppen rättsstat, demokrati och rättigheter.
- Beskriva det svenska statsskicket utifrån ovan tre angivna begrepp (även i relation till 1 § § kap RF).

From:

<https://www.juridik.kristiansen.nu/> - Juridik på gymnasiet

Permanent link:

<https://www.juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=konstitutionellraett:svenskastatsskicket&rev=1725348468>

Last update: 2024/09/03 07:27

